

Рідне слово довжиною в 75 років

11 серпня 1951 року вийшов перший номер газети «Нове життя»

Для русинів-українців Словаччини друковане слово завжди було чимось значно більшим, ніж просто джерелом новин. Воно служило кодом національного виживання, тихим шепотом предків та надійним охоронцем ідентичності. Таким охоронцем цього духовного скарбу на Пряшівщині вже три чверті століття залишається громадсько-культурна газета «Нове життя».

Від ідеологічного тижневика до голосу громади

Газета зродилася в історично непростий час – 11 серпня 1951 року. З першого дня газета розвивалася в жорстких ідеологічних рамках. Проте видання швидко вийшло за рамки партійного рупора при зміні видавця в 1959 році. Ним став Культурний союз українських трудящих. Протягом десятиліть газета крок за кроком перетворювалася на унікальний інтелектуальний простір, де

розбудовували цей край. Видання документувало діяльність Союзу русинів-українців СР, розвиток українського шкільництва, успіхи театру та аматорських колективів. Без цього архіву наша пам'ять про минуле була б неповною та фрагментарною.

Сучасний стан

Сьогодні «Нове життя» веде свою власну тиху війну за виживання. Випуск газети повністю залежить від мінливої та

нестабільної системи щорічного фінансування національних меншин і їх преси з Фонду підтримки культури національних меншин. Редакція вдячна видавцеві, що в сучасних складних умовах забезпечує сприятливі умови для праці редакції.

Занепад шкіл та втрата азбуки

Найглибша рана на тілі української громади Словаччини сьогодні кровоточить в освітній площині. Протягом останніх десятиліть майже повністю перестали існувати повноцінні державні українські школи з повним циклом навчання рідною мовою. Сьогодні лише з трудом можна пригальмувати невпинний процес асиміляції. Молодь з автохтонних русько-українських родин все частіше обирає чужу, хоч і близьку, словацьку мову. Нове покоління майже повністю втратило навичку читання кириличною азбукою. Для більшості дітей рідні українські літери стали

В ювілейний рік газета «Нове життя» дала простір подіям культурного життя русинів-українців Словаччини. Пригадаймо їх кількома фотознімками. 11 січня 2025 р. в Снині відбувся ювілейний 20-й концерт колядок та вішунвань.

гуртувалася місцева інтелігенція, письменники, культурно-освітні працівники, вчителі.

Після революційних змін в 1989 року газета остаточно скинула цензурні обмеження, стала виданням Союзу русинів-українців Словацької Республіки (1990). Саме з цього моменту газета почала писати якісно нову сторінку в житті і діяльності русинів-українців Словаччини.

Роль газети в житті русинів-українців важко переоцінити. Для меншини, яка проживає в іншомовному середовищі, газета є територією мовної стійкості. Вона зберігає літературний стандарт української мови, водночас уважно ставлячись до місцевих діалектних особливостей, що єднають громаду.

Гортаючи підшивки за 75 років, ми бачимо обличчя вчителів, діячів культури, людей нашого роду, які своєю працею

В суботу, 28 березня 2026 року, Театр ім. Олександра Духновича у Пряшеві став місцем унікальної мистецької події. Пряшівська публіка вперше побачила виставу, аналогів якій ще не було в історії цієї сцени. Донецький академічний обласний драматичний театр (м. Маріуполь) представив документальну постановку «Маріупольська драма».

15 квітня у Будинку культури «Ружінов» у Братиславі відбувся поетично-музичний концерт Музично-драматичного ансамблю імені Тараса Шевченка. Колектив вітав повний зал глядачів програмою, присвяченою 212-й річниці від дня народження та 165-м роковинам смерті Великого Кобзаря.

незрозумілими символами. Через це традиційна газета стрімко втрачає свого природного читача, замикаючись у звуковому колі старшого покоління.

Незамінне значення рідного слова та патріотичний дух

Попри похмурі прогнози скептиків, «Нове життя» демонструє величний приклад стійкості, тримаючи свій духовний і патріотичний тил. Значення газети (поруч з журналами «Дукля» і «Веселка») в наші дні – це один з останніх осередків української літературної мови в Словаччині.

Газета не дозволяє рідній гро-

Так виглядав перший номер газети «Нове життя».

маді безслідно розчинитися в чужому етнічному морі. Вона міцно тримає єдність рідного життєвого простору, пропагуючи істину: русини і українці – одна неподільна спільнота. Творцям газети вдалося пронести крізь роки чистий, незгасний патріотичний дух. Видання не просто інформує про культурні події; воно плекає

Вік мудрості та вічність друкованого слова

Кажуть, що 75 років для людини – це вік глибокої мудрості та підсумок пройденого шляху. Але 75 років для газети – це вік вічності, закарбованої в друкованому слові. Це епоха, що вимірюється не зморшками, а мільйонами літер, сотнями людських доль.

19 лютого 2026 р. в Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві було відкрито виставку художньої фотографії. В ній були представлені краєві фотографії художників Східної Словаччини.

національну гордість, нагадує про світову велич української культури і традицій.

Газета і нове покоління

Сьогодні, коли старі класи мовчать, а кириличні літери зникають із вулиць Пряшівщини, майбутнє нашої культури стоїть на паузі. Можна пливти за течією і стати частиною чужого коду. А можна зробити свідомий вибір.

Знати мову своїх предків, читати кирилицею та розуміти своє коріння – це сила, яка виділяє молоде покоління з натовпу. Газета «Нове життя» – це не просто «папір із текстом» для бабусь. Це унікальний культурний феномен, який тримається вже 75 років. Якщо молоде покоління не навчиться читати цією азбукою сьогодні, завтра історію роду напише хтось інший і чужою мовою.

«Нове життя» протягом семи з половиною десятиліть показує всьому світові, що русини-українці Словаччини є. Це понад 27 000 днів (27 375) відстоювання культурного простору. Це живий, пульсуючий архів нашого краю, який не дозволив асиміляції стерти з лиця землі українську мову. Наш ювілей – це не просто дата. Це доказ того, що доки на папері залишається свіжа фарба рідного слова, доти живе і дихає наш народ.

Будьмо вірними рідному слову! Передплачуйте, читайте, купуйте, передавайте газету дітям та онукам.

Пам'ятаймо правду нашого буття: доки ми маємо свою пресу, доти живемо як окрема, горда національна спільнота! Плекаймо рідне слово і будьмо гідними пам'яті батьків!

Мирослав ІЛЮК.

19–20 червня 2026 р. у Свиднику відбулось 72-ге Свято русинсько-української культури. У перший фестивальний день вечірній блок відкрила програма «Жниварський вінець», яку підготував фольклорний колектив «Карпатянин» (Пряшів).

Збережена пам'ять предків: традиції ожили на фестивалі в Орябині

7 - 8 серпня 2026 р. село Орябина (окр. Стара Любовня) перетворилося на центр збереження народної культури. Тут відбувся XXI Фестиваль традицій та звичаїв під гаслом «Пізнавай та зберігай традиції своїх предків».

Фестиваль почався у п'ятницю, 7 серпня, програмою «Відкриваймо двері новим традиціям». Головна тематична програма під назвою «Від весняного цвіту до столу взимку» в суботу, 8 серпня, у художній формі відтворила повний річний цикл праці, ремесел та звичаїв місцевих жителів. Фестиваль розпочався святковою ходою учасників через усе село у автентичному народному вбранні. Центром святкування став місцевий амфітеатр, де виступили фольклорні колективи, в тому числі диточки місцевого дитсадку та основної школи.

Стало традицією, що під час фестивалю прямо на сцені амфітеатру передаються призи села Орябина громадянам та уродженцям села та за визнач-

ний внесок у його розвиток та пропагування. Цього року призи отримали настоятель православної церкви митрополитний протоієрей Юрій Чокіна, відомий музикант Ігор Крета та архітектор Володимир Пивоварський «ін меморіам». Крім того, староста села Радослав Беню передав призи старости далішим п'ятьом оціненим.

Окрім культурної програми, організатори підготували для гостей:

Живі ремесла: Демонстрацію старовинних технік виробництва та побутових інструментів.

Гастрономічні зони: Презентацію та дегустацію традиційної народної страви, рецепти якої передавалися з покоління в покоління.

Вечірню забаву: Святкову народну гулянку під відкритим небом.

Фестиваль в Орябині – це не просто святкова програма, а важливий соціальний міст. Історично це село пережило кілька хвиль масової еміграції, зокрема до США. Організатори зазначають, що такі фестивалі допомагають нащадкам емігрантів з усього світу повертатися до свого коріння, зустрічатися з родичами та зберігати унікальну ідентичність свого краю.

Свято показало, що традиції Орябини залишаються живими, об'єднуючи покоління та приваблюючи туристів з усієї Словаччини та з-за кордону.

-мі- -пб-

Фото Ладислава Цупера.

Українська пісня в Словаччині стає все популярнішою

Попри політичні дискусії та спроби окремих етнічних організацій провести лінію розмежування між русинами та українцями, заяви про так звану «деукраїнізацію», жива музична культура Словаччини демонструє абсолютно протилежний тренд. Останніми роками в репертуарі провідних словацьких колективів невпинно зростає кількість українських пісень. Музика виявилася сильнішою за кабінетні гасла.

Головним фундаментом цього явища історично був етнічний простір Східної Словаччини (Пряшівщина). Спільні фольклорні мотиви, близька мова та вокальні традиції дозволяють місцевим співакам виконувати українські пісні надзвичайно органічно.

Проте сьогодні цей феномен давно вийшов за межі східних регіонів. Українська пісня звучить по всій країні – від Кошиць до Братислави. Колективи з Центральної та Західної Словаччини, які раніше ніколи не працювали з цим пластом культури, тепер активно включають українські треки до своїх альбомів та концертних програм.

Hrdza: відомий етно-рок гурт із Пряшева регулярно включає в свій репертуар пісні (як-от супергіт «Štefan» – адаптація народної «Підманула підвела»).

Kandračovi & I.M.T. Smile: їхня спільна двомовна версія пісні «Hej, sokoly!» стала абсолютним супергітом у Словаччині.

Kollárovci: гурт збирає мільйонні перегляди на YouTube, включаючи у свої поп-фольк альбоми, складені з українських народних пісень (наприклад, «Смерека» та «Два дубки»).

TERABORSUK – популярний

фольк-рок гурт із Пряшева, що має платинові диски. Половина репертуару гурту складають українські пісні. В складі гурту є українська вокалістка Анастасія Матвеева.

Таких гуртів і співаків, які мають в репертуарі українські пісні, є десятки. Приплив професійних українських талантів до країни після російського вторгнення в Україну створив десятки унікальних тандемів. Важливу роль у справі поширення і популяризації української пісні відіграють окремі установи та організації, серед них Союз русинів-українців СР. Своєю багаторічною та активною роботою організація об'єктивно створює потужний простір для збереження, поширення та широкої популяризації української пісні.

СРУСР має чіткий намір і надалі трансформувати сприйняття цієї спадщини, аби українська музика виходила за рамки суто локальних, етнографічних сцен. Поки політики та активісти дискутують про терміни, словацькі гурти від сходу до заходу обирають мову серця. Українська пісня звучить у Словаччині голосно та щиро – як доказ того, що справжня культура не знає кордонів та штучних перешкод.

-мі-

Літературні новини

У культурному та літературному просторі Закарпаття влітку 2026 року ключовими темами є транскордонний культурний діалог, деколонізація мистецтва, масштабування кінофестивалів та вшанування класиків малої прози.

Конкурс малої прози імені Івана Чендея: наприкінці липня під час традиційного Чендей-фесту оголосили переможців одного з головних всеукраїнських літературних конкурсів країни. Кращими визнано Ярину Іванків зі Львова (п'єса «Сестри»), Миколу Трубецького-Іванова (кіносценарій «Місток») та Геннадія Удовенка (п'єса «Весна»). Спеціальну відзнаку за розвиток закарпатського літературного процесу отримав Василь Шкіря з Іршави.

Міжнародна серія «Між Карпатами і Татрами»: в Ужгороді презентували знакові переклади

ні видання. Сюди увійшла збірка польського поета Владислава Броневського «Над Мазовією краєм відкритим» (переклад Олександри Козоріз) та проза словацького автора Івана Горвата «Людина на вулиці» (у перекладі Івана Яцканина).

Краєзнавчі релізи: у межах регіональних презентацій вийшли друком книги локальної тематики, зокрема дослідження Роберта Мейра Смайлі «Карпатські контрасти», а також нові історичні праці від дослідників Михайла Марковича та Лари Срібної.

-мі-

ЖИТТЯ, ПРИСВЯЧЕНЕ СЛОВУ

(До 95-річчя журналіста та громадського діяча Юрія Дацка)

10 серпня 2026 року Юрій Дацко відмітив свій прекрасний життєвий ювілей – 95-річчя. Це дата, яка спонукає замислитися над долею людини, що стала опорою для української ідентичності на Пряшівщині. Юрій Дацко – журналіст, драматург і громадський діяч, на чий щоденний праці трималося і тримається українське слово, захищене від асиміляції та духовного збіднення.

Юрій Дацко – це не просто ім'я в радіопередачах чи підписах до статей. Це людина-епоха, чий голос і сьогодні звучить у серцях тисяч людей, а чие перо десятиліттями виکارбовувало історію нашого краю на сторінках газети «Нове життя». Навіть сьогодні, перебуваючи на заслуженому відпочинку, Юрій Дацко залишається в епіцентрі подій. Його незгасний інтерес до кожного фестивалю, до кожної нової книжки чи культурної події доводить: справжній журналіст не буває «колишнім». Його життя – це безперервний репортаж про долю рідного народу.

Громадська трибуна «Нового життя»

Хоча багато хто знає Юрія Дацка як публіциста, голос якого регулярно було чути з Пряшівської української студії Словацького радіо, його серце завжди було міцно прив'язане до друкованого слова. Редакція газети «Нове життя» стала для нього справжньою творчою лабораторією. У часи, коли газета була одним з головних (а часто й єдиним) джерел інформації для української громади, Юрій Дацко розумів усю відповідальність за кожен опублікований рядок. Він прийшов у газету як людина, що тонко відчуває пульс життя. Його публікації в «Новому житті» – це не просто фіксація фактів. Це глибока публіцистика, де за кожною подією стоїть людина, її болі та надії. Він писав про вчителів, які вчили дітей рідного слова в гірських селах, про акторів, що несли культуру в села, про простих трударів, які є сіллю цієї землі.

Майстер аналітичного пера

Юрій Дацко вніс у «Нове життя» особливий стиль – інтелектуальний, але доступний. Його статті часто ставали предметом обговорення на зборах культурних організацій та в родинних колах. Він володіє унікальним даром: аналізувати складні процеси національно-культурного життя так, щоб читач відчував свою причетність до великої справи. Його репортажі з Пряшівщини – це завжди поєднання журналістського запалу та глибокого знання історії. Коли він писав про черговий Свидницький фестиваль чи іншу культурну подію, це не був сухий звіт. Це було свято слова, де кожен епітет підкреслював красу нашої традиції. Юрій Дацко закликав читача «Нового життя» гордитися своїм походженням, не бути

«німим», а голосно заявляти про своє право на культуру.

Між мікрофоном і друкарською машинкою

Унікальність Юрія Дацка полягала в його вмінні синтезувати два світи: звуковий та письмовий. Працюючи певний час на радіо, він приносив у газету лаконічність та динаміку ефіру. А пишучи великі нарис для «Нового життя», він додавав радіопередачам тієї глибини, яку дає лише робота з папером. Він часто ставав мостом між Пряшевом та Києвом, між словацьким культурним контекстом та українським всесвітом. Його інтерв'ю з видатними митцями, які з'являлися на сторінках газети, сьогодні є безцінним архівом. Юрій Дацко вмів ставити запитання, які розкривали душу співрозмовника, і вмів так само майстерно перенести цю розмову на газетну полосу, зберігши кожну інтонацію.

Людина совісті та етики

В редакційному колективі «Нового життя» Юрій завжди був камертоном чесності. Журналістика для нього – це передусім етика. Він ніколи не дозволяв собі поверхневість. Кожне слово проходило через фільтр його внутрішньої цензури: «Чи послужить це на користь нашої громади?». Пригадуються хвилини з його життя, як уважно він працював над заголовками, як вичитував кожну гранку. Для нього газета була святиною, до якої не можна підходити з брудними руками чи холодним серцем. Саме завдяки такій позиції Юрія Дацка «Нове життя» зберегло свій авторитет навіть у найскладніші періоди трансформацій.

Невтомний спостерігач і вчитель

Сьогодні, коли Юрій Дацко продовжує активно цікавитися кож-

ним кроком української меншини в Словаччині, ми бачимо в ньому не просто ветерана журналістики, а активного учасника процесу. Він і сьогодні може дати влучну характеристику новій культурній події, підказати молодому журналісту правильну націленість статті чи звернути увагу на важливу історичну деталь, яку інші прогледіли. Його пам'ять тримає в собі імена сотні людей, з якими він зустрічався за десятиліття праці. Він є живим зв'язком між поколіннями. Коли молодь приходила до нього за порадою, отримувала не просто відповідь, а цілу філософію життя – життя, присвяченого служінню Своему.

Голос, що не змовкає

Постать Юрія Дацка – це нагадування всім нам про те, що справжня відданість своїй справі не знає кордонів і віку. Його внесок у «Нове життя», у радіомовлення, у всю структуру національно-культурного існування русинів-українців Словаччини є неоціненним. Він продовжує бути з нами – своїм гострим розумом, своєю щирою зацікавленістю, своєю незламною вірою в те, що українське слово на Пряшівщині буде жити і далі. 95-річний ювілей Юрія Дацка – це не просто особисте свято поважного майстра слова. Це знаменна віха для всього українства Пряшівщини, літописцем якого він залишається вже понад пів століття. Його багаторічна праця на шпальтах газети «Нове життя», у дитячому журналі «Веселка», як і його вагомий внесок у театральне життя русинів-українців Словаччини, стали міцним фундаментом нашої культури в Словаччині.

Наш ювіляр довів, що журналістика – це не лише професія, а й висока громадянська місія, здатна зберігати національну ідентичність крізь десятиліття. Сьогодні, озирнувшись на його величній життєвий і творчий шлях, колеги, читачі та вся громада висловлюють ювіляріві вдячність за відданість рідному слову, мудрість та невичерпну енергію.

Редакція газети «Нове життя» щиро вітає Юрія Дацка з прекрасним ювілеєм. Бажаємо Тобі, дорогий друже, міцного здоров'я, душевного спокою, родинного тепла та мирного неба.

Многая і благая літа!

Мирослав ІЛЮК.

Ефір довжиною в століття

Регулярне радіомовлення в Словаччині має багату та складну історію, яка нерозривно пов'язана з долею національних меншин. Особливе місце в цьому процесі посідає українська (історично руська або карпаторуська) громада, чий голос в ефірі прокладав собі шлях крізь політичні зміни, зміни кордонів та гострі мовні дискусії.

Перші кроки (1930 – 1934)

Історія загальнонаціонального ефіру в країні розпочалася в Братиславі, звідки 3 серпня 1926 року вперше прозвучала регулярна радіопередача братиславської філії компанії *Radiojournal*. Невдовзі, у 1927 році, відкрилася студія в Кошицях, що створило технічні умови для задоволення культурних потреб населення на східних землях країни. Перші систематичні спроби ефірів для цієї спільноти розпочалися у 1930 році з **кошицької студії Чехословацького радіо**. На самому початку це був дуже обмежений формат – передачі виходили лише **раз на місяць**. Програми складалися переважно з новинних оглядів та музичних блоків, що базувалися на багатому карпатському фольклорі.

Розквіт «Мовлення для Підкарпатської Русі» (1934 – 1938)

Важливий історичний злам відбувся 3 грудня 1934 року, коли кошицька студія офіційно запустила окреме та систематичне **радіомовлення для Підкарпатської Русі**, яка тоді була частиною спільної держави.

Розбудова мережі: Редакція в Кошицях тісно співпрацювала з культурними та громадськими діячами безпосередньо в регіоні – переважно в Ужгороді та Мукачеві.

Структура програми: Програма швидко професіоналізувалася. Вона включала регулярні економічні огляди, лекції, політичні новини, дитячі передачі, радіовистави та трансляції богослужінь.

Мовна дискусія: У цей період точилася гостра культурна боротьба між трьома течіями – русинською (місцеві діалекти), русофільською (російська мова) та українською (літературна українська мова). Радіо намагалося балансувати між цими напрямками, хоча в ефірі часто домінувала тогочасна форма карпаторуської мови у супроводі народної музики.

Воєнні випробування та евакуація до Пряшева (1938 – 1945)

Після Віденського арбітражу восени 1938 року та подальшого розпаду Чехословаччини в березні 1939 року структура радіо зазнала драматичних змін. Кошиці та південні території Підкарпатської Русі окупувала Угорщина.

Словацькі працівники радіо евакуювали техніку з Кошиць і 12 листопада 1938 року запустили мовлення в **Пряшеві**. Пряшівська студія перебрала на себе функції регіонального мовлення для всієї східної Словаччини. Під час Другої світової війни мовлення для меншин було значно обмежене та підпорядковане суворій цензурі, проте саме цей досвід роботи в Пряшеві зберіг технічний потенціал та кадри для майбутнього.

Повноцінний старт після війни та сучасність

Одразу після звільнення у 1945 році в **Пряшеві** офіційно створили **Українське мовлення Чехословацького радіо**. Саме з цього моменту поняття «українська національна меншина» стає офіційним в ефірі. Спочатку, під впливом політичних обставин та зв'язків із СРСР, у перші повоєнні роки в програмах переважала російська мова. Однак у 1953 році відбувся остаточний перехід на офіційну літературну українську мову. 29 серпня 2003 року радіомовлення було переселено з Пряшева до Кошиць.

Сучасне мовлення для української національної меншини є невіддільною частиною **Радіо Патрія (Rádio Patria)**, яке входить до складу суспільного мовника STVR (Slovenská televízia a rozhlas). Ближче про історію українських радіопередач можна довідатися з книжкових видань, серед них з книжки «50 років Українського радіомовлення в Чехословаччині» (1984).

Дж.: Офіційний сайт STVR – матеріали українського мовлення Радіо Патрія (nev.stvr.sk); Kostrub, J.: «*Tu rádio Prešov (1938–1944)*».

Преса про перші радіопередачі

Hraničáři a rádio. Českoslovenští novináři podnikli zájezd na Podkarpatskou Rus a zajeli i v úplně odlehle kraje na hranicích Polska a Rumunska. Novináři oceňují obětavost českých i slovenských úředníků, kteří vykonávají svou práci vzdáleni kulturních středisk. Na otázku, čím se zabývají ve volných chvílích, odpověděla většina úředníků, že jedinou zábavou je jim rádio a za nejzajímavější část programu udali zprávy čs. tiskové kanceláře. Význam vysílání těchto zpráv je pro ně veliký, uvážíme-li že pražské noviny dojdou, zvláště v zimě, až za několik dní. K předním a jistě že nejvíce osamoceným strážcům hranic patří zajištění finanční stráž a naši hraničáři. Novináři se sice o nich zvláště nezmiňují, ale je to samozřejmě. Lze si také představit velkou opuštěnost vojáků z norských pluků hraničářských praporů, odkázaných stále jen 312 na úzký okruh svého působení. Přimlouval bych se proto vřele za to, aby vojenská zátiší byla všude vybavena přijímacími přístroji aspoň té síly, aby se jimi dalo poslouchati na tlampač. Zpříjemnily by se tím velmi volné chvíle vojáků, kteří namnoze došli těžce pociťují přetržení spojitosti v řetězci jejich kulturního vyspívání. Poměrně krátká vojenská služba nedovoluje, aby vojenská správa přímo sama starala se o další vzdělávání vojáků, naproti tomu je tato doba dosti dlouhá proto, aby brance ochuzovala o nabyté vědomosti, nejsou-li stále obnovovány a prohlubovány. Nemusím podotýkati, že to, co tu bylo psáno o vojnech, platí v daleko větší míře pro gážisty, neboť jejich služební doba nemá krátkých hranic. Má-li si vojenský gážista zachovati trvale svou duševní pružnost a prohlubovati nabyté vzdělání, nesmí přerušovati styky s ústředím, které jest mu zdrojem k intelektuálnímu žití. Dnes tomu největší mírou napomáhá rádio.

Hlas národní obrany, ročník 9, číslo 20, 15.10.1927. (Praha).

Богдан Зілінський про відлуння чисток та «нормалізації»

У 16-й частині циклу на порталі «Му а Україна» автор Богдан Зілінський (криптонім boz) аналізує

трагедію Яна Палаха та реакцію на неї української меншини у Словаччині. Стаття висвітлює, як під

тиском влади після самоспалення студента українська інтелігенція та преса були змушені балансувати між співчуттям та засудженням протестів, що знаменувало початок «нормалізації» та чисток. Автор цитує авторів окремих статей в газеті «Нове життя», в додатку «ТОН» та в журналі «Дружно вперед».

Ця робота – одна з перших оцінок в чеському медійному просторі внеску української громади і преси української національної меншини в Словаччині на драматичні політичні події 1969 року, що йшли слідом за «Празькою весною».

–мі–

35 років пластового літа в Словаччині

Неподалік Кошиць відбулися визначні події в житті української молоді Словаччини – 31-й табір української молоді та 29-а Літня школа українстики «Карпати-2026». Ювілейна зміна об'єднала історію, патріотичне виховання та незабутні скаутські пригоди.

Злата Ідка (Округ Кошиць-околиця). – Щороку ліси Словаччини повняються звуками українських пластових пісень, але цьогорічний сезон став особливим. Відпочинковий осередок «Злата Ідка» вже двадцятье приймав табір, організований українською скаутською організацією «Пласт» у Словаччині. Подія пройшла під знаком одразу декількох великих історичних та організаційних дат.

Три ювілеї однієї зміни

Нинішній табір «Карпати-2026» зафіксував важливу віху – 35 років від проведення першого українського табору в Миківій (1991 рік) та офіційного відновлення діяльності «Пласту» на цих теренах. Цю історичну спадщину організатори заклали в основу виховної програми. Табір присвятили визначним державним датам: 35-річчю проголошення Незалежності України та 30-річчю ухвалення Конституції України. Окрім того, пластуни вшанували ювілеї визначних представників української культури та скаутингу: Лесі Українки (155 років), Івана Франка (170 років) та засновника «Пласту» Олександра Тисовського (160 років). Якщо Леся Українка та Іван Франко нам добре відомі, але лише в старшого покоління збереглась пам'ять про видат-

ного українського педагога, науковця і організатора «Пласту» (українського скаутського руху) Олександра Тисовського.

Важливо зазначити, що табір відвідали представники Союзу русинів-українців Словацької Республіки на чолі з головою Центральної ради організації Павлом Богданом. Очільник СРУСР особисто ознайомився з побутом табору, поспілкувався з виховниками та молоддю, відзначивши високий рівень підготовки таборування. Окрему вдячність висловив організаторам табору, зокрема Святославу Довговичу. Така увага з боку найстаршої та найвпливовішої громадської організації української меншини в Словаччині вкотре підтверджує важливість пластового руху для збереження національної ідентичності та єднання поколінь.

Школа життя під відкритим небом

Програма «Карпати-2026» традиційно поєднала суворий скаутський гарт із глибоким освітнім компонентом. У межах Літньої школи українистики діти та молодь з усіх кутчків Словаччини, а також гості з України, щодня вдосконалювали знання рідної мови, вивчали історію та культуру. Практичний блок таборування містив усе те, без

чого немислиме життя справжнього скаута:

Лісове пластування: юнацтво вчилася будувати лісові колиби, розпалювати багаття за будь-якої погоди та опановувало навички виживання в дикій природі.

Теренові змагання: щоденні квести, нічні ігри та завдання на орієнтування виховували в учасниках лідерство, дисципліну та вміння працювати в команді.

Зв'язок із корінням: яскравим спогадом для всіх стало традиційне святкування Івана Купала з плетінням вінків та відтворенням прадавніх обрядів.

Охоронець ідентичності

Понад три десятиліття «Пласт» у Словаччині залишається унікальним простором, де українська молодь не просто зберігає свою мову та національне коріння, а й інтегрується в європейську скаутську родину.

Організатори на завершення табору висловили щиру подяку виховникам за віддану працю, а батькам та меценатам – за багаторічну підтримку, завдяки якій пластовий вогонь у Словаччині продовжує горіти.

-р-

Фото: <https://www.karpaty-plast.sk/plast/sk>

У Кошицях відбудуться Всесвітні збори українського Пласту

Про підготовку XXII Збори Конференції українських пластових організацій (КУПО) стало відомо з офіційних джерел. Масштабна міжнародна подія, що пройде з 14 по 18 жовтня 2026 року, приурочена до 35-річчя відновлення діяльності Пласту в Словаччині.

Збори КУПО є найвищим керівним і законодавчим органом організації, який скликається раз на три роки. Цього року у зборах візьме участь близько 300 делегатів та гостей із 25 країн світу. Головною метою зустрічі є аналіз діяльності організації за минулі роки, затвердження стратегічного бюджету та обрання нового складу Головної Пластової Ради і Головної Пластової Булави.

Приймаючою стороною виступає «Пласт у Словаччині». У межах підготовки до події в Ко-

шицях уже відбувся позачерговий Крайовий Пластовий Збір, на якому обрали нову Крайову Пластову Старшину на чолі з Володимиром Кравцем. Саме ця команда зараз забезпечує логістичну та організаційну підтримку світового з'їзду.

Очікується, що Збори в Кошицях стануть важливим майданчиком для зміцнення зв'язків української скаутської діаспори та координації гуманітарних і виховних проєктів Пласту на глобальному рівні.

-мі-

ПЛЕКАЙМО РІДНЕ СЛОВО: ЛІТЕРАТУРНА ЗУСТРІЧ У ЛІТНЬОМУ ТАБОРІ

Наприкінці липня відбулася тепла літературна зустріч з українськими дітьми в селі Злата Ідка поблизу Кошиць. Програма пройшла у літньому таборі Союзу скаутів Словаччини «Пласт».

Під час зустрічі я розповіла юним слухачам про міжнародні літературні конкурси «Коронація слова» та «Корнійчуковська

премія», у яких здобула перемогу зі своїми творами для дітей. Також презентувала авторські віршовані відеоказки «Про

справжніх друзів» і «Муркотик у Країні див».

Окрему увагу приділили книзі «Казковий подарунок», створеній у співтворстві з художницею та поеткою Ольгою Угнівенко. Це історії, у яких

панують дружба, любов, добро, повага та вдячність. Крім того, діти отримали в подарунок тематичні розмальовки, а також свіжі номери журналів «Веселка» (від Союзу русинів-українців Словацької Республіки) та «Колобочок». Наостанок я прочитала вихованцям табору власні вірші про рідний край та рідну мову.

Головний посил нашої зустрічі – захопити дітей до глибшого вивчення української мови та літератури, надихнути їх більше читати українських авторів (як класиків, так і сучасників), а також самим пробувати писати твори, брати участь у літературних конкурсах і сміливо розкривати власні таланти.

Українські діти – неймовірно обдаровані! Нехай краса українського слова гучно лунає світом! Миру всім нам і добра!

Ірина МАЦКО,
членкиня Спільки українських письменників Словаччини

Авторка Ірина Мацко під час спілкування з юними пластунами.

P.S. Щиро дякую Союзу скаутів «Пласт» українсько-русинської молоді в Словаччині (м. Кошиці) та особисто Святославу Довговичу за запрошення й чудову організацію цієї зустрічі.

Спільно до нових відкриттів: загальна світлина учасників літературної зустрічі в таборі «Пласт».

36-й фольклорний фестиваль в Ублі

Село Убля від початку серпня почало готуватися до 36-го фольклорного фестивалю. Цього року члени первинної організації Об'єднання пенсіонерів прикрасили територію біля будинку культури та перехрестя, члени первинної організації Словацького союзу антифашистських борців упорядкували пам'ятники, а жінки з фольклорної групи «Ублянка» подбали про околицю біля Сільського уряду та сцени для виступів.

Фестиваль розпочався в суботу, 8 серпня 2026 року в післяобідній час. Програма проходила за сценарієм Павла Новака під назвою «Podoby lásky» («Подоби любові»). Програму відкрили фольклорна група «Ублянка» та ведучі — Павло Новак і Сильвія Гандічова. Староста села Йосиф Фейсак привітав усіх гостей, фольклорні колективи та глядачів з Ублі й навколишніх сіл. Серед почесних гостей були присутні голова Округного уряду в Сніні

пан Кірняк, депутатка Пряшівського самоврядного краю (PSK) Надежда Сіркова та представник PSK Павол Заяц, які звернулися до глядачів і старостів сусідніх сіл із вітальним словом.

На початку програми присутніх порадували учні Основної школи в Ублі та фольклорна група «Ублянка». У програмі взяли участь малий акордеоніст Ола, чоловіча співацька група «Конюшане», жіноча фольклорна група «Острошкі», народна музика

«Сорочка», чоловіча група «Михалівські гелігонкарі», «Іновське тріо» та фольклорна група «Шаришан». Глядачів зібралося майже тисяча.

Фестиваль озвучив пан Полдрук. Після офіційного закінчення програми до рана присутнім вигравала музична група «Арміс».

МК

Фото: Марія Камозінова.

Наближаються вибори

У суботу, 24 жовтня 2026 року, у Словаччині відбудуться спільні вибори в селах, містах і краях.

Кандидати на посади мерів у містах Пряшівського краю:

Пряшів: Дотеперішній приматор **Франтішек Ольга** (František Olha, PS, Demokrati) захищає мандат у боротьбі з екскмером **Павлом Гадярі** (незалежний), **Растіславом Мочнацьким** (KDH) та **Светланною Павловичовою** (Smer-SD).

Попрад: Багаторічний приматор **Антон Данко** змагається з підприємцем **Йозефом Краліком** та **Мікулашем Бобаком**.

Бардіїв: Чинному приматору **Борису Ганущаку** протистойть незалежний **Мілош Олєяр** за підтримки коаліції PS, SaS, Slovensko, Demokrati.

Кежмарок: Чинний приматор **Ян Ференчак** конкурує з незалежною **Габрієлою Карабіношовою** та IT-спеціалістом **Мареком Гованяком**.

Меджилабірці: Очікується дует чинного приматора **Владислава Вишньовського** з експертом із самоврядування **Михалом Калиняком**.

Гуменне: Посаду захищає **Мілош Меричко** (демократична коаліція) проти лівоцентристських кандидатів (Smer-SD, Hlas-SD).

Стара Любовня: «Родина дуель» — чинний приматор **Любош Томко** (незалежний) проти двоюрідної сестри **Катаріни Томкової** (Hlas-SD).

Свидник: Чинна приматорка **Марцела Іванчова** змагається з трьома висуваннями, серед них з **Михалом Горишачком**.

Стропків та Сабинів: Чинні приматори — незалежні **Ондрей Брендза** та **Міхал Репаський** балотуються на нові терміни.

Кандидати на посади голів країв: **Пряшівський самоврядний край** (PSK) — Чинний голова краю **Мілан Маєрський** (коаліція KDH, SaS, Slovensko) захищає пост. Його головні суперники: **Юдіта Лашшак** — євродепутатка від Smer-SD; **Самуел Мігаль** — міністр регіонального розвитку (незалежний); **Мілан Мазурек** — євродепутат від партії Republika. Також балотуються **Моніка Лешкова** (SNS), **Золтан Кашо** (партія старостів) та незалежний **Маріан Геці**.

Кошицький самоврядний край (KSK): Чинний жупан **Растислав Трнка** (незалежний) йде на третій термін. Проти нього виступають: **Маріан Порважнік** — єдиний кандидат демократичної опозиції (PS, SaS, KDH, Demokrati); **Ігор Шимко** — депутат парламенту від партії Hlas-SD; **Луція Гурбальова** («Християнська унія») та незалежний кандидат **Джемал Кодразі**.

Офіційне подання списків завершується 25 серпня, а остаточні переліки кандидатів виборчком оприлюднять у вересні. —р—

У 1938 році Гойдич підтримав прагнення закарпатських українців до автономії, а згодом і до незалежності Карпатської України. Це відображено у звітах тогочасної поліції та спецслужб, які класифікували його позицію як «проукраїнську» (руську).

Одна з пражських газет ще в 1927 році про нього, між іншим, писала: «Zitra dosedne na řecko-katolický biskupský stolec v Prešově jako apoštolský administrátor dr. Pavel Gojdič [...] Theologii studoval v Budapešti, r. 1911 byl vysvěcen a po vysvěcení působil v biskupské aule v Prešově. Po převratu se uchýlil do kláštera basilánů, řecko-katolických to jesuitů. Dr. Gojdič je stoupencem ukrajinisace a proto není vyloučeno, že se bude snažiti podržiti řecké katolíky na východním Slovensku, po případě i v Podkarpatské Rusi arcibiskupovi ščepnickému (ймовірно, передрук, повинно бути Шептицький. — Прим. автора). Není bez zajímavosti, že Gojdič stává se zase administrátorem a nikoli biskupem, t. j., že k zastávání biskupského úřadu nedostává se mu souhlasu naší vlády. Vatikán, spoléhaje na silně klerikální vlivy v čsl. vládě, patrně zase chce vládu postaviti před hotovou věc» (Národní osvobození. Praha: Pokrok, 20.02.1927, 4(50), s. 2).

Свідченням духовних зв'язків Павла Гойдича з Українською Греко-Католицькою Церквою (УГКЦ) є листи, адресовані митрополитові Шептицькому, Главі УГКЦ. Другом вони вийшли у 2015 році (науковий збірник «Ковчег»). Мова йде про листи, написані протягом 1927–1944 років. Вони розкривають глибоку пошану Гойдича до митрополита, якого він називав своїм духовним батьком, а також розкриває складні питання церковного життя Пряшівщини та Закарпаття того часу.

Гойдич підкреслював спільність традицій та віри греко-католиків Галичини та Пряшівщини. Він

Августин Волошин і Павло Гойдич: духовний зв'язок

Зв'язок між Августиним Волошином (президентом Карпатської України) та Павлом Гойдичем (єпископом Пряшівським) був не просто духовним, а глибоко ідейним та національним. Їх єднала спільна мета — релігійне та культурне відродження краю.

Августин Волошин.

розглядав свою паству як частину того самого народу, що й віряни Шептицького, часто називаючи митрополита «своїм батьком» та «главою нашого народу».

У 1920–1930-х роках Гойдич частіше використовував термін «русини» або «наш руський народ», що на той час було традиційною самоназвою для українців Закарпаття та Пряшівщини. Проте контекст його листів свідчить про чітке розуміння приналежності до великого українського етнокультурного простору.

У листах згадується про залучення галицької інтелігенції та священників до роботи в Пряшеві, що сприяло поширенню української свідомості. Зокрема, він сприяв діяльності в Пряшеві тих діячів, які чітко ідентифікували себе як українці.

Гойдич боровся за право місцевого населення на власну мову та культуру в школах і церквах, що фактично було захистом україн-

ської (руської) ідентичності регіону від асиміляції.

Слід зауважити, що позиція Гойдича була дуже делікатною через складну політичну ситуацію в Чехословаччині, де питання «українці чи русини» було предметом гострих дискусій. Проте його тісний зв'язок із Шептицьким — головним символом українського національного відродження — був промовистим підтвердженням його поглядів.

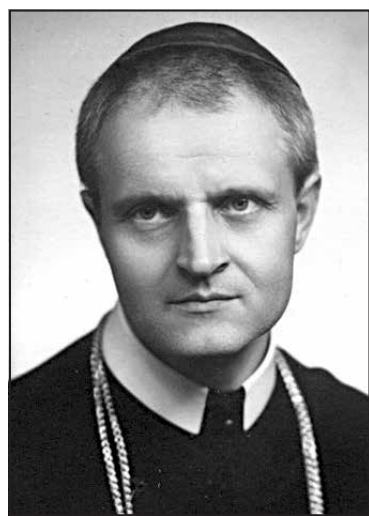
Попри листування з Шептицьким, П. Гойдич активно діяв в рамках Греко-католицької церкви на Закарпатті та Пряшівщині з Августиним Волошином.

Волошин бачив у церкві фундамент державності, Гойдич (відомий як «єпископ із золотим серцем») активно підтримував національний дух в Пряшівській єпархії, що резонувало з політикою Волошина в Ужгороді та Хусті.

Коли у 1938–1939 роках відбувалося становлення Карпатської України, єпископ Павло Гойдич відкрито симпатизував цьому процесу. Він підтримував зв'язки з урядом Волошина, попри те, що Пряшівщина залишалася у складі Словаччини.

Існують свідчення про їхню особисте листування та зустрічі під час церковних урочистостей. Гойдич часто відвідував Закарпаття, а Волошин, як священник і педагог, високо цінував пастирські листи єпископа, які закликали до єдності народу та вірності своїй культурі.

Цих двох представників патріотичного духовенства об'єднала не лише спільна праця, а й мученицька смерть від рук радянського ре-

Єпископ Павло Гойдич.

жиму: Августин Волошин помер у Бутирській в'язниці в Москві (1945), Павло Гойдич помер у в'язниці в Леопольдові (1960).

Обидва діячі сьогодні офіційно вшановані: Волошин — як Герой України, а Гойдич — як блаженний Католицької церкви та «Проведник народів світу» за порятунку євреїв під час Голокосту.

Після окупації Карпатської України угорськими військами у березні 1939 року Пряшівщина та особисто єпископ Павло Гойдич відіграли ключову роль у порятунку тих, хто втік від репресій.

Коли угорська армія зайняла Хуст, значна частина інтелігенції, вчителів та урядовців Карпатської України намагалася перейти кордон зі Словачиною. Єпископ Гойдич розпорядився відкрити двері монастирів та єпархіальних установ для біженців. Багато хто знайшов тимчасовий притулок у монастирях ЧСВВ (Василіян) у Пряшеві та навколишніх селах.

Гойдич особисто старався досягти, щоб словацькі власті біженців не видавали угорській стороні, де на них чекали розправи.

За сприяння єпископа в Пряшеві було створено структури допомоги біженцям. Він використовував церковні ресурси для забезпечення людей їжею, одягом та медикаментами. Пряшів став своєрідним логістичним вузлом для тих, хто планував рухатися далі на Захід (до Праги чи Відня).

Багато молодих бійців «Карпатської Січі», які змогли прорватися крізь оточення, опинилися в таборах інтернованих у Словаччині. Гойдич відправляв до них священників для духовної опіки та намагався через свої зв'язки в уряді полегшити умови їхнього утримання або домогтися їхнього звільнення під опіку Церкви.

Хоча сам президент Волошин вийхав через Румунію до Праги, єпископ Гойдич підтримував з ним контакт через кур'єрів та допомагав тим членам його уряду, які залишилися в регіоні. Він вважав Волошина «братом у Христі» та національним лідером, тому захист його соратників вважав своїм моральним обов'язком.

Багато освічених українців із Закарпаття після 1939 року залишилися на Пряшівщині. Єпископ Гойдич допомагав їм отримати роботу в місцевих школах або на парафіях, що дозволяло їм вижити та продовжувати культурну діяльність у вимушеній еміграції.

У судовому процесі над Гойдичем його зв'язок з Волошином став одним з головних доказів його нібито «антидержавної діяльності» та «зради батьківщини» Гойдичем.

—мі—

Дж.: Науковий збірник «Ковчег», число 7; «Августин Волошин: Збірник документів і матеріалів».

Карпатська ініціатива

Сучасна архітектура європейської безпеки та співробітництва вимагає нестандартних рішень. На тлі глобальних викликів Президент України Володимир Зеленський анонсував створення нового макрорегіонального формату – «Карпатської ініціативи». Ця платформа покликана об'єднати вісім країн навколо спільних економічних, логістичних та гуманітарних цілей, відкриваючи нову сторінку у відносинах України з центральноєвропейськими сусідами.

Карпатський регіон історично був перехрестям культур та торгових шляхів. Сьогодні «Карпатська ініціатива» інституціоналізує цю єдність на найвищому державному рівні. До формату залучені: **Україна** (ініціатор та драйвер проєкту),

Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина (країни «Вишеградської четвірки»),

Румунія та Австрія (ключові економічні партнери в Дунайському та Карпатському басейнах), **Сербія** (важливий елемент балканської логістики).

Такий склад дозволяє залучити до активної взаємодії навіть ті держави, які через політичні чи законодавчі обмеження не можуть допомагати Україні зброєю, але мають потенціал для гуманітарного та фінансового партнерства.

Головним інструментом платформи стане розробка спеціальних фінансових та донорських програм. Вони будуть спрямовані на розвиток бізнесу в макрорегіоні та залучення європейських інвестицій у повоєнне відновлення українських територій.

Кордони не повинні розділяти. Ініціатива фокусується на розширенні пропускну здатності транскордонних переходів, модернізації залізничного сполучення та створенні нових інтермодальних логістичних хабів.

Координація зусиль у сфері

цивільного захисту, екологічної безпеки Карпатського гірського масиву та подолання наслідків криз.

Збереження унікальної природної спадщини Карпат, розвиток зеленого туризму та зміцнення зв'язків між громадами вісьмох країн.

Проєкт уже отримав «зелене світло» від вищого керівництва Європейського Союзу. Ідею створення платформи офіційно підтримали Президент Європейської ради Антоніу Кошта та Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн. Окрім того, концепція опирається на міцний фундамент регіонального лідерства: раніше Європейський комітет регіонів підтримав запуск «Карпатської ініціативи» на рівні прикордонних областей України, Польщі та Словаччини.

Офіційний старт, презентація перших великих програм та установчий саміт лідерів держав заплановані на **осінь 2026 року**.

«Карпатська ініціатива» – це не просто чергова дипломатична платформа. Це практичний інструмент, який дозволить Україні міцніше інтегруватися в європейський простір через регіональне лідерство. Об'єднуючи Карпати, країни-учасниці будують надійний міст для стабільного, безпечного та економічно сильного майбутнього всієї Центральної Європи.

-мі-

Нові правила для українців, які перебувають в Європі

Рада Європейського Союзу офіційно продовжила термін дії тимчасового захисту для громадян України до 4 березня 2028 року. Це рішення гарантує українцям подальше право на законне проживання, працевлаштування, медичну допомогу та освіту в країнах блоку.

Однак одночасно із продовженням статусу ЄС запровадив суттєві зміни. З 5 серпня 2026 року почали діяти нові, значно суворіші правила для чоловіків призовного віку, які перебувають до Євросоюзу вперше.

Нововведення стосуються виключно тих чоловіків, які в'їжджають до ЄС після ухвалення рішення і планують уперше оформити статус тимчасового захисту. Відтепер для отримання документів вони зобов'язані надати:

Підтвердження легального перетину кордону (офіційний штамп українських прикордонників у закордонному паспорті).

Військово-облікові документи (паперовий квиток або актуальні електронні дані з додатка «Резерв+»), що доводять право

на відстрочку чи звільнення від мобілізації.

Якщо новоприбулий громадянин не зможе довести легальність свого виїзду або виконання військового обов'язку перед Україною, у наданні тимчасового захисту в ЄС буде відмовлено.

Нові правила не мають зворотної сили. Вони не поширюються на українців, які вже отримали та мають діючий статус тимчасового захисту в ЄС; жінок, дітей та осіб пенсійного віку; чоловіків, які перебувають у Європі безперервно та вчасно продовжують свої документи.

Рішення Ради ЄС покликане збалансувати гуманітарну підтримку українських біженців із повагою до оборонного законодавства України.

-р-

Коли турист приїжджає до словацького села Герляни, розташованого біля підніжжя Сланських гір (Slanské vrchy), його погляд приковує унікальний холодний гейзер. Проте за фасадом відомого курорту ховається значно глибший, багатотисячолітній пласт історії. Щоб зрозуміти, як формувалися село і цей край, варто пройти повз його головні історичні віхи – від середньовічного поселення до епохи волоської колонізації.

Історія Герлян та безпосередньо пов'язаного з ним сусіднього села Жирівці (Žirovce, сьогодні частина села) – це літопис постійних адміністративних, економічних та демографічних змін.

1427 рік – Перша письмова згадка про село Жирівці (під назвою *Gur*). На той час воно вже було розвиненим поселенням, у той час як самі Герляни ще навіть не існували на мапах.

1487 рік – Офіційне народження Герлян. Село вперше згадується в історичних документах під назвою *Naryan* як частина великого Свиницького панства.

1601 рік – Корінний злам в управлінні. Герляни разом із Жирівцями та Клеchenовом переходять під пряме підпорядкування потужного Требишівського панства.

XVIII століття – Перший курортний розквіт. Місцеві лужні та залізисті мінеральні джерела починають привертати увагу угорської шляхти. За часи правління імператора Йосифа II сюди також прибуває хвиля німецьких колоністів.

1870–1875 роки – Під керівництвом інженера Вільгельма Жигмонді закладається свердловина глибиною 404,5 метри. У 1872 році стається перше виверження унікального холодного гейзера (Herliansky gejzir), що перетворив Герляни на курорт європейського значення.

1964 рік – Сучасне адміністративне об'єднання. До Герлян остаточно приєднують Жирівці, формуючи єдиний територіальний простір.

На тлі цих історичних змін окремою яскравою сторінкою виступає прибуття сюди руського населення. На межі XVI та XVII століть долина, як і широка околиця, опинилися в глибокій кризі. Спустошливі протитурецькі війни, повстання місцевої шляхти та епідемії призвели до того, що цілі села майже

Сторінки минулого (161)

ГЕРЛЯНИ – HERŁANY (окр. Кошиці-околиця)

повністю обезлюднилися. Нові володарі земель із Требишівського панства, прагнучи відновити господарство, почали масово запрошувати переселенців із Карпат, в тому числі з північно-східних комітатів (Шариш, Земплин). Так русини знайшли тут своє нове місце проживання та праці.

Вони приходили сюди не як звичайні безправні кріпаки, а на основі волоського права (*ius valachicum*). Воно давало їм тимчасове звільнення від податків («леготу») для розбудови житла та власну систему самоврядування. Русини-волохи зобов'язувалися охороняти гірські переходи та майно пана від розбійників.

Вони принесли сюди власну релігійну ідентичність — православне віросповідання (східний обряд). У XVII столітті в сусідніх селах (таких як Клеchenів) православна громада (пізніше уніатська, або греко-католицька) була настільки міцною, що домінувала в регіоні, зберігаючи богослужіння церковнослов'янською мовою та юліанський календар серед латинського й протестантського оточення.

Суворі умови Сланських гір вимагали витривалості. Русини швидко інтегрувалися в економіку регіону, зайнявши специфічну працю, про яку згодом детально згадував австрійський історик Герман І. Бідерманн у своїх етнографічних дослідженнях.

Будучи класичними «волохами», вони випасали великі отари овець та кіз на полонинах. Вони принесли сюди традиційну культуру переробки молока та виготовлення бринзи.

Ліси навколо Герлян славилися якісним буком та дубом. Русини стали головною силою на лісозаготівлях. Вони також будували «мілі» – спеціальні великі кострища для випалювання деревного вугілля.

Уже в XIX столітті такі видатні географи, як Елек Феньеш (1851 рік), фіксували Герляни та навколишні села переважно як «словацькі» (*tót falu*). Знаходячись у суцільному словацькому мовному та релігійному середовищі, русини протягом кількох поколінь зазнали природної асиміляції. Вони

поступово перейняли місцевий діалект, змінили конфесію (перейшовши з греко-католицьких до римо-католицьких чи євангельських парафій) та повністю злилися з місцевим етносом.

Шематизм Пряшівської єпархії 1844 року зазначає, що віряни східного християнського обряду в Герлянах належали до церкви-матері в Клеchenів (тепер Кошицький Клеchenів). Шематизм наводить, що церква-мати була засвячена св. Космі і Дам'яну і відправи йшли на церковнослов'янській мові (Slavo-Ruthenica). Адміністратором приходу на той час був Георгій Кіш. Шематизм поруч з офіційною зберігає і народну назву сіл. Для прикладу: Клячанов, Бідовці, Чакановці, Дюрдьошик, Дюрков, Нижня Камениця, Вишня Камениця, Банковці, Свиниця, Жировці. Це свідчить, що тут ще зберігалась руська (українська) бесіда місцевої людності. В Клеchenові було 110 вірян східного обряду, в Герлянах – 14. Загалом парафія охоплювала вірян (676) в 12 селах. Серед них це були такі: Бачковик (52), Борда (62), Чаканівці (41), Дюрків (61), Нижня Камениця (50). Свиниця (180), Жирівці (тепер місцева частина Герлян (31).

Елек Феньеші в «Географічному словнику Угорщини» (1851) зазначає, що Герляни (Herlein) – це німецьке село, в ньому «86 римо-католицьких, 15 євангелічних жителів, які переселилися сюди за правління Йосифа II».

Дані угорськи статистик 1880, 1890, 1900 і 1910 років реєструють присутність в Герлянах вірян грецького обряду. 1880 – 318 жит., 121 р.-кат., 66 гр.-кат., 114 єванг. а.в., 3 реформ., 14 юд., 1890 – 338 жит., 118 р.-кат., 62 гр.-кат., 126 єванг. а.в., 9 реформ., 21 юд., 1900 – 303 жит., 132 р.-кат., 61 гр.-кат., 100 єванг. а.в., 7 реформ., 3 юд., 1910 – 326 жит., 134 р.-кат., 64 гр.-кат., 6 реформ., 113 єванг. а.в., 9 юд. Декреті дані перепису населення 2021 р.: 286 жит., 278 слов., 2 мад., 4 рус., 1 чеськ., 1 невт., 39 без віросп., 139 р.-кат., 65 єванг. а.в., 25 гр.-кат., 11 реформ., 5 правосл., 1 ad hoc рух, 1 невт.

-мі-

КАЛЕНДАР

1.9.1936 р. - розпочала свою діяльність Греко-католицька російська реальна гімназія в Пряшеві (90).
1.9.1936 р. - народився в Рокитівцях Меджилабірського округу художник Андрій Шутий (90). Помер 25.11.1965 р.
1.9.1991 р. - засновано Музей модерного мистецтва ім. Енди Варгола в Меджилабірцях (35).
2.9.1811 р. - народився український поет, народознавець, член «Руської трійці» Іван Вагилевич (215). Помер 10.6.1866 р.
6.9.1931 р. - народився в Борові Меджилабірського округу педагог, диригент Михайло Прокіпчак (95).
12.9.1921 р. - народився у Львові польський письменник Станіслав Лем (105). Помер 27.3.2006 р.
14.9.1321 р. - помер італійський поет Данте Аліґ'єрі (705). Народився в травні 1265 р.
15.9.1901 р. - народився словацький оперний співак Янко Благо (125). Помер 24.4.1981 р.

15.9.1921 р. - народився словацький драматург Іван Буковчан (105).
15.9.1951 р. - вийшов перший номер журналу для українських дітей «Веселка» (75). До 16.9.1968 р. виходив під назвою «Піонерська газета» (до 1953 р. «Піонерська газета»)
16.9.1896 р. - народився німецький вчений-українознавець, дослідник історії і культури України Едуард Вінтер (130). Помер 3.3.1982 р.
17.9.1921 р. - народився педагог, ветеринар, проф. Іван Росоха (105).
18.9.1961 р. - помер чеський перекладач і популяризатор української літератури в Чехословаччині Рудольф Гулка (65). Народився 15.11.1887 р.
19.9.1906 – народився український письменник Іван Багряний (120). Помер 25.8.1963 року.
20.9.1911 р. - народився український поет Микола Нагнибіда (115).
20.9.1941 р. - народився у Збудському Рокитові Гуменського округу поет і літературознавець Степан Гостиняк (85).
21.9.1931 р. - народився у Светлицях Меджилабірського округу вчитель, куль-

турно-освітній діяч Андрій Куцер (95).
23.9.1901 р. - народився чеський поет Ярослав Сайферт (125).
24.9.1906 р. - народився в Тибаві на Закарпатті поет Андрій Карабелеш (120). Помер 4.9.1964 р.
24.9.1926 р. - народився в Гуменному словацький мовознавець Ладіслав Двонч (100). Помер 31.8.2003 р.
26.9.1901 р. – народився український письменник Семен Скляренко (125).
29.9.1916 р. - народився в Розтоках Свидницького округу педагог, громадсько-культурний діяч Войтех Олар (110). Помер 9.3.1996 р. в Пряшеві.
30.9.1841 р. - народився український публіцист, історик, літературознавець, філософ Михайло Драгоманов (185).
30.9.1906 р. - народився чеський письменник, автор книжок з закарпатськоукраїнською тематикою Яромир Томечек (120). Помер 15.7.1997 р.
Вересень 1951 р. - вийшов перший номер журналу «Дружно вперед» (75). Через нестачу коштів перестав виходити. Останній номер вийшов в грудні 1998 р.

-мі-

НОВЕ ЖИТТЯ

FOND NA PODPORU KULTURY NARODNOSTNYCH MENŠIN

Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlač@slpost.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725, Ročník 76. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk, noveze@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slpost.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Ліук. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.

Видає Союз русинів-українців СР.

Рік видання 76. Головний редактор Мирослав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.